

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност (Български език – Социolingвистика), обявен в „Държавен вестник“, брой 74, 21 август 2020 г., с кандидат гл. ас. д-р Данка Апостолова Байрямова-Атанасова

Рецензент: д-р Лучия Стефанова Антонова-Василева – проф. в Секция за българска диалектология и лингвистична география при Института за български език към БАН

Данка Байрямова-Атанасова е завършила специалност „Българска филология“ през 1984 г. в СУ „Св. Климент Охридски“. Защитила е дисертация и е придобила образователна и научна степен „доктор“ през 2001 г. От 1986 г. тя е преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“ – Департамент за езиково обучение, Катедра *Български език и специализирано обучение за чужденци*, където понастоящем е главен асистент. В периода 1994-1995 г. тя преподава в Университета в Залцбург, Австрия, а в периода 2006-2008 г. – в Университета на Саарланд, Германия. Освен дейността като преподавател Д. Байрямова-Атанасова е била ръководител на седем международни проекта. Справката за изпълнението на минималните национални изисквания показва, че нейната научна работа може да бъде оценена на 595 т., което надвишава изискванията за придобиване на академичната длъжност „доцент“.

За участие в конкурса Д. Байрямова-Атанасова представя трудове в областта на социolingвистиката, диалектологията, проблемите на езиковите нагласи при изучаването на чужди езици и при изучаването на българския език като чужд. В публикациите ѝ личи прилагането на най-новите теоретични постановки и съвременни методи на изследване.

На социolingвистичното проучване е посветен монографичният хабилитационен труд *Бургаският език на преселници от Източна Странджа*, издаден през 2020 г. Той представя изпълнено на високо професионално равнище изследване на социално-демографските и ситуативно обусловените параметри на промяната в речта и речевото поведение по ясно формулирани критерии за езиковите особености, съобразени с постановките на водещи лингвисти за структурните езикови признаци (срв. Лабов и много др.), в което се прилагат и най-съвременни статистически методи. Проучва се варирането на изходнодиалектните черти и техните книжовни и/или градски съответствия, съотношенията между изходнодиалектните особености по признаците *устойчивост – неустойчивост*; проявите на взаимодействието между двата типа независими променливи – социодемографските и ситуативните. Очертава се демографско-социалният профил на източностранджанската преселническа езикова общност в Бургас. Специално внимание се обръща на анализа на резултатите от изследването на самонаблюденията и самооценките на респондентите относно факторите, оказващи влияние върху промяната на речевото им поведение, както и на езиковите им нагласи, свързани с отношението към родния говор, градския говор в Бургас и книжовния език. Въз основа на оригинален теренен материал и лични наблюдения върху населението от изходния субстрат – източностранджанския (малкотърновския/хасекийския) говор, се открояват и анализират типологизиращите черти на диалекта, по които той се отличава от градския говор на бургазлии с друг местопроизход в смесения градски езиков макросоциум. Поставя се акцент върху характерологичните особености на фонетичната система на говора; представени са историческият развой на вокалната система на диалекта, както и нейните характерни морфологични особености. Между изследваните 11 социolingвистични променливи

една се определя като нововъзприета в бургаска среда – подбалканското окончание за сегашно време, 1 л., ед. ч. на глаголи от I и II спр. в позиция под ударение – *-à, 'à -йà* вместо книж. [-ъ], [’-ъ], [-йъ]. Открояват се и 4 (над)регионални по ареално разпространение черти, между които разпространението на употребата на вариантите *ж’* вместо кн. *дж* – характерологична изходнодиалектна черта с нетясна локализираност на ареално равнище. Статистически се изследва влиянието от факторите пол, възраст и образование върху различията в речта. Във връзка с изследванията в този аспект аз бих искала да споделя своите впечатления, че твърдението, че у *по-възрастните* по-системно се проявява нагласата за *по-силен речев самоконтрол с цел избягване на изтъкващи* в съзнанието им, но *по-трудно преодолими* некнижовни отклонения, всъщност се отнася за хората от активната творческа възраст. Що се отнася до най-възрастните, които са по-ограничени в обществените си контакти, то при тях особеностите на диалекта от детинство се изявяват почти без задръжки, поради което именно те традиционно са най-търсените от диалектолозите информатори.

В диалектоложките проучвания на Д. Апостолова са важни и тези, посветени на исторически развой на звуковите системи на крайните югоизточни говори в Република България – на вокализма в малкотърновския (хасекийския) говор в Източна Странджа.

В студия на тази тема тя прилага диахронен подход към изследването, прави съпоставка със старобългарското състояние, според формите, регистрирани в класическите старобългарски паметници – срв. също публикациите: *Към характеристиката на югоизточнобългарския вокализъм. Вокалната система на факийския говор в Западна Странджа; Консонантните системи на двата старинни говора в Странджа; Характерологични особености на консонантизма на крайните югоизточни говори в Република България* и др. В тези статии за първи път се разглеждат консонантните системи на малкотърновския/хасекийския говор в Източна Странджа, и факийския диалект в Западна Странджа. Достига се до извода, че двата диалекта пазят своя автономен облик до днес, независимо от многовековното си съжителство в непосредствена териториална близост. При това се изтъква единството на старинния южнобългарски (рупски) езиков пояс, за разлика от западностранджанския (факийския) говор. Чрез някои от общите си черти двата основни странджански говора, свързани със старо население в ареала, ясно се различават от смесените загорски говори на сравнително по-късно установеното население (т. нар. загорци) в северните склонове на Странджа и на запад от нея.

Освен проучвания на народните говори в социолингвистичен и в диахронен аспект Д. Апостолова Байрямова работи и върху изследвания на взаимната интерференция между български и немски език при учащи се. Тя прилага социолингвистичен аспект на изследване в студията *Някои схващания за яркостта ‘Salienz’ на английски език*. Този аспект на изследване се прилага и към диалектен материал в статията *Яркост ‘saliense’ на диалектните черти в нова езикова среда*, където се изследват характерологични диалектни черти в областта на консонантизма в градския говор на отдавна живеещи в Бургас първо поколение преселници от Източна Странджа. Същото се отнася и до статията *Една лингвистична променлива в бургаската градска езикова ситуация*, в която се изследва употребата на некнижовното подбалканско глаголно окончание [-à] за 1 лице, ед. ч., сег. вр. и варирането му с книжовното [-ъ] в *бургаския „език“*. Причината за неговото възприемане се търси във факта, че тази особеност не се възприема като непrestiжна. Към тази статия бих искала да поставя въпроса за това дали книжовният правопис на глаголните окончания не се явява допълнителен фактор при възприемането на тази диалектна особеност. Също така бих искала да изкажа мнението, че употребата на термина „език“ в случаите, при които се описва говорът на дадено селище, включително и град, създава възможност за

разнотипни тълкувания. Според мен, по-добре е то да се избягва. Терминът „език“ не е точен в подобни случаи, което личи и от факта, че в монографичния труд се употребява съчетанието „бургаски език“, но не и „странджански език“, доколкото съм имала възможност да проследя, а в други статии се употребява „градски език“, но не и „селски език“ и др. подобни. Иначе Д. Апостолова правилно разглежда в социолингвистичен план характерологичните диалектни особености като специфични маркери на речта. Някои от тях тя определя като уникални за българския език – срв. източностранджанските удължени меки съгласни *к', г', х', н', л'*. В редица публикации са анализирани и фонетичните интерференции между източностранджанския диалект и бургаския градски говор – срв. *Съдбата на един източностранджански преглас в бургаския градски език; За границите на фонетичната интерференция; Един аспект на диглосията в бургаската градска езикова ситуация; Диалектната периферия – зона на диглосия.*

Освен тези проучвания Д. Апостолова представя и изследвания на проблемите на усвояване на българския език от немскоговорещи. Това са пилотни изследвания на нагласите (атитюдите) при изучаването на български език, доказващи нуждата от прилагането на *билингвален контрастивен подход* за целите на ефективното изучаване и преподаване на чуждия език.

Може да се обобщи, че в трудовете на Д. Апостолова са правят важни приноси в областта на социолингвистичните изследвания, които хвърлят светлина върху съвременните речеви процеси при бургаската езикова ситуация. Тя, както и езиковите ситуации в другите големи източнобългарски градове, не е проучвана досега. Д. Апостолова прави за първи път изследване на преселническа езикова общност в голям по съвременните демографски критерии източнобългарски град. Важни са и нейните наблюдения в диалектоложки и в диахронен план на развоя на преселническите и смесените говори. Оригинални са и нейните социолингвистични изследвания върху нагласите при изучаването на немски език от българи и на българския език като чужд. Въз основа на прегледа на приносите в трудовете на Д. Апостолова бих искала да подчертая, че убедено препоръчвам да бъде присъдена на Данка Апостолова Байрямова-Атанасова академичната длъжност „доцент“.

27.12.2020 г.
София

Изготвил становището:
(проф. д-р Лучия Антонова-Василева
– Институт за български език към БАН)